

ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНИЙ ЗМІСТ КАРАНТИНУ ТВАРИН

Єрмоленко В.М.,

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
завідувач кафедри аграрного, земельного та
екологічного права ім. академіка В.З. Янчука,
ORCID: 0000-0002-4295-4158
vemlaw@gmail.com*

Слаута Г.А.,

*аспірантка кафедри аграрного, земельного та
екологічного права ім. академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
ORCID: 0000-0002-8123-0734
slautaanna12@gmail.com*

Єрмоленко В.М., Слаута Г.А. Поняття та юридичний зміст карантину тварин.

У статті розглянуто питання формування юридичного змісту поняття карантину тварин. Підкреслюється важливість формування понятійно-категорійного апарату кожного наукового юридичного дослідження на фоні фактичної відсутності теоретичних розвідок у царині карантину тварин, завдяки чому виникає необхідність звернення до розкриття юридичного змісту цього поняття. У межах дослідження застосовано діалектичний метод сходження від абстрактного до конкретного, тобто від терміну «карантин» до поняття «карантин тварин», а також логічний прийом визначення карантину тварин через найближчий рід і видові відмінності, який зводиться до відшукування найближчого роду для поняття, що визначається, і характерних ознак, які є тільки у цього виду предметів і відсутні у всіх інших видів предметів, що входять до найближчого роду. Родовим при цьому є поняття карантину, а видовим – карантину тварин. Наголошено на порушенні зазначених логічних засад у чинному законодавстві, зокрема щодо формування суміжної лексичної конструкції карантину рослин. Вказано, що основою формування видового поняття карантину тварин є базове поняття тварин як живих істот, у зв'язку з чим виокремлено зовнішні та внутрішні ознаки їх відмінності від людини. Звернено увагу на закріплення у законодавстві визначення карантину тварин як особливого правового режиму, який застосовується у відповідних зонах. Зроблено висновок, що законодавчі формулювання сходяться у розумінні карантину тварин як правового режиму, однак розходяться у визначенні характеру і змісту таких правових режимів. У одному випадку карантин тварин розкривається через сферу застосування (функціональний аспект – залежно від виду діяльності), тоді як в іншому – через діяльність суб'єктів державного управління (інституційний аспект). Вказано на пріоритетність функціонального аспекту при розкритті юридичного змісту карантину тварин.

Ключові слова: карантин, карантин тварин, правовий режим карантину тварин, ліквідація епізоотій, функціональний аспект карантину тварин, інституційний аспект карантину тварин.

Yermolenko V.M., Slauta G.A. Concept and legal content of animal quarantine.

The article deals with the issue of forming the legal content of the concept of animal quarantine. The importance of the formation of the conceptual and categorical apparatus of each scientific legal study against the background of the actual absence of theoretical research in the field of animal quarantine is emphasized, due to which there is a need to turn to the disclosure of the legal meaning of this concept. Within the scope of the research, the dialectical method of moving from the abstract to the concrete, i.e. from the term «quarantine» to the concept of «quarantine of animals» is applied, as well as the logical method of defining the quarantine of animals through the nearest genus and species differences, which is reduced

to the search for the nearest genus for the defined concept, and characteristic features that are present only in this type of objects and are absent in all other types of objects that are part of the closest genus. At the same time, the concept of quarantine is generic, and the concept of quarantine of animals is specific. The violation of the specified logical principles in the current legislation, in particular regarding the formation of the adjacent lexical construction of plant quarantine, is emphasized. It is indicated that the basis of the formation of the specific concept of animal quarantine is the basic concept of animals as living beings, in connection with which the external and internal signs of their difference from humans are distinguished. Attention has been paid to enshrining in the legislation the definition of animal quarantine as a special legal regime, which is applied in the relevant zones. It was concluded that the legislative formulations agree in the understanding of animal quarantine as a legal regime, but differ in defining the nature and content of such legal regimes. In one case, the quarantine of animals is revealed through the scope of application (functional aspect – depending on the type of activity), while in the other - through the activities of state administration subjects (institutional aspect). The priority of the functional aspect when revealing the legal content of animal quarantine is indicated.

Key words: quarantine, animal quarantine, legal regime of animal quarantine, elimination of epizootics, functional aspect of animal quarantine, institutional aspect of animal quarantine.

Постановка проблеми. Методологічною основою будь-якого наукового дослідження є передусім створення належного понятійного апарату. За висновком М.І. Панова, чим глибше і досконаліше розроблені (сформовані) правові поняття і категорії юридичної науки, тим досконаліше саме позитивне право як таке, тим точніше і якісніше воно здатне регулювати відповідні суспільні відносини. Ось чому проблема формування понять і категорій юридичної науки є найважливішим її завданням та власним призначенням. По суті, правова наука може бути визнана як така лише тоді, коли не тільки концептуально сформовані й обґрунтовані її теоретичні підвалини, а й розроблений категоріально-понятійний апарат цієї науки [1, с. 51]. Наведений загальнотеоретичний висновок має безумовне методологічне значення для галузевих досліджень. Ґрунтоутворювальною категорією нашого дослідження є поняття карантину, яке разом з уточнюючим посиланням на тварин формують базисну юридичну конструкцію. При цьому, якщо визначення карантину є загальним, яке має спільні ознаки для людей, рослин і тварин, вказівка на тварин звужує сферу його застосування. За дослідженням А. Полешко, за наявності полісемії (багатозначності) терміну саме словосполучення дозволяє «відсікти» значення, які не відповідають поняттю, про яке цього разу йдеться. У словосполученні й досягається необхідна точність та однозначність [2, с. 34]. Таким чином, у словосполученні «карантин тварин» відбувається уточнення первісного широкого значення карантину саме для тваринництва.

Стан дослідження проблеми. На жаль, безпосередньо темі карантину тварин у юридичній науці не присвячено належної уваги. Загальні засади карантину тварин розглянуто в енциклопедичній статті О.В. Гафурової, розміщеній у 16 томі Великої української юридичної енциклопедії [3]. При цьому авторка виходила з легального визначення цього поняття на фоні відсутності доктринальних положень щодо його змістовного наповнення.

Звідси, **метою статті** є з'ясування змісту поняття карантину тварин для поглиблення і розвитку категоріально-понятійного апарату сфери карантинних відносин.

Виклад основного матеріалу. Слово «карантин» (фр. *garante* – сорок) первісно означало «сорок (днів)», які звичайно тривала ізоляція під час захворювання [4, с. 386]. Пізніше воно трансформувалося у полісемічний термін зі значенням: 1) ізоляція інфекційних хворих, а також осіб, які з ними контактували; 2) санітарний пункт для перевірки людей, суден та товарів, які прибувають із місцевостей, де була поширена епідемія [5, с. 503-504]. Водночас з наведеного помітно, що карантин початково застосовувався тільки до масових інфекційних захворювань людей. Наразі ж первісний ареал застосування карантину розширився за рахунок тварин і рослин [6, с. 416], роблячи термін «карантин» родовим, а карантини людей, тварин і рослин – видовими поняттями. Як наслідок, поєднання у одному словосполученні різних термінів «карантин» і «тварини» вбачається важливим уточнювальним моментом словотворення і одночасно обмеженням сфери застосування.

Звідси, для визначення карантину тварин доцільно застосувати логічний прийом визначення поняття через найближчий рід і видові відмінності, який зводиться до відшукування найближчого роду для поняття, що визначається, і характерних ознак, які є тільки у цього виду предметів і відсутні у всіх інших видів предметів, що входять до найближчого роду [7, с. 240-241]. Разом з тим, у діючому законодавстві спостерігається порушення зазначеного логічного прийому, зокрема

щодо карантину рослин. Так, у ст. 1 Закону України «Про карантин рослин» [8] розкривається зміст термінів «карантин» і «карантин рослин». При цьому карантином визнається утримання об'єктів регулювання у визначених місцях для проведення їх моніторингу або подальшого інспектування, фітосанітарної експертизи та/або обробки. Однак, попри задекларований загальний рівень, надане визначення не несе родового навантаження, адже посилання на фітосанітарну експертизу одразу ж переводить його на видовий рівень карантину рослин. І, навпаки, надане у цій же статті визначення карантину рослин як системи заходів, спрямованих на запобігання занесенню та/або поширенню регульованих шкідливих організмів або забезпечення контролю за ними (локалізації), за своїм змістом має родовий характер, бо не містить жодної видової ознаки, адже це визначення досить легко накладається на будь-який з існуючих різновидів карантину. У наявності порушення логічних засад формування правничої термінології, коли розкриття видового поняття карантину рослин було здійснене через ознаки родового поняття карантину, тоді як карантину – через видові ознаки карантину рослин.

Щодо карантину тварин, то визначальним поняттям є видовий термін «тварини», видові відмінності (ознаки) якого треба визначити. Передусім варто зазначити, що розкриття поняття тварин у інтерпретаційних мовних джерелах також не позбавлене певних дискусійних моментів. Так, у тлумачній літературі сучасної української мови під твариною розуміється будь-яка істота на відміну від рослини чи людини [6, с. 1233]. Водночас у тому ж самому словнику істотою визнається лише людина і тварина [6, с. 404], тобто жодним чином не рослина.

Звернення до спеціальної енциклопедичної літератури дає змогу визначити тварин як живих істот, наділених матеріальними ознаками гетеротрофії (харчування готовими органічними сполуками), рухливої активності, метаболізму, наявності функціональних систем органів, нервової системи і почуттів [9, с. 111]. На фоні наведених спільних з людиною видових ознак, що відрізняють їх від рослин, головною ознакою тварин як істот є їх відмінність від людини не тільки за зовнішньою формою, а й за внутрішньою ознакою відсутності здатності до осмислених дій, до розумової діяльності в цілому. Саме ці ознаки визначають взаємне розташування людей і тварин, як істот, у суб'єктно-об'єктному складі карантинних правовідносин.

Щодо карантину тварин в цілому, то його визначення віднайшло відповідне закріплення у законодавстві як особливого правового режиму, який застосовується в інфікованій та буферній зонах і в разі необхідності – у зоні спостереження з метою локалізації спалаху хвороби тварин і ліквідації такої хвороби згідно із законами, відповідними ветеринарно-санітарними заходами та нормативно-правовими актами (ст. 1 чинного Закону України «Про ветеринарну медицину» [10]). Разом з тим у Положенні про функціональну підсистему захисту сільськогосподарських тварин і рослин єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру (п. 2) [11] карантин тварин розглядається як правовий режим діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, спрямований на локалізацію і ліквідацію спалахів небезпечних інфекційних захворювань тварин, що допускає встановлення передбачених законодавством тимчасових обмежень у здійсненні прав фізичних і юридичних осіб з покладанням на них додаткових обов'язків.

Як бачимо, наведені формулювання сходяться у розумінні карантину тварин як правового режиму, однак розходяться у визначенні характеру і змісту таких правових режимів. У Законі України «Про ветеринарну медицину» – це особливий правовий режим, тоді як у підзаконному акті (покликаному деталізувати, конкретизувати загальні положення закону) – це просто правовий режим. За змістом у першому випадку карантин тварин розкривається через сферу застосування, тоді як в іншому – через діяльність суб'єктів державного управління і господарювання. Таке становище безумовно потребує відповідного з'ясування наведених проблемних питань, починаючи безпосередньо з поняття правового режиму, зміст якого досі не знайшов єдності у розумінні навіть у теорії права.

Так, автор спеціального монографічного дослідження правового режиму як категорії юридичної науки І.О. Соколова під правовим режимом пропонує розуміти засновану на загальних засадах (типах) регулювання сукупність взаємопов'язаних між собою правових засобів, які забезпечують стійке нормативне впорядкування певної сфери суспільних відносин, виражають ступінь жорсткості юридичного регулювання, сприятливості чи несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права, припустимий рівень їх активності [12, с. 35]. Безумовно наведене визначення, яке є наслідком ґрунтовного вивчення і узагальнення існуючих різнопланових підходів до вироблення дефініції правового режиму, заслуговує на належне сприйняття. Разом з тим воно не позбавлене певних мето-

дологічних дефектів через надмірну узагальненість, що виникає при спробі охопити якомога більшу кількість особливостей, властивих кожній надскладній у науковому і практичному розумінні юридичній конструкції.

Насамперед, випускається з уваги ґрунтоутворювальне у лексичному розумінні значення режиму як встановленого порядку і умов здійснення чогось [5, с. 791], що дає змогу визначити його у найзагальніших рисах як порядок регулювання. У свою чергу, О.В. Петришин уточнює, що це особливий порядок правового регулювання певної сфери суспільних відносин, який забезпечується шляхом специфічного поєднання та співвідношення його методів, способів і типів [13, с. 530]. Разом з тим у наведених визначеннях продовжується співставлення просто порядку і особливого порядку, що потребує відповідного лінгвістичного тлумачення. Так, у інтерпретаційній літературі сучасної української мови під особливим розуміється той, який чимось вирізняється з поміж інших [6, с. 685]. Але кожен правовий режим (втім як і порядок) відрізняється від інших, набуваючи таким чином рис особливості. Зважаючи на це, слід уникати при визначенні певного суспільного явища як правового режиму наголосу на його особливості.

Наступним моментом, який потребує з'ясування, є наявність досить кардинальних відмінностей у змістовному наповненні обох вищенаведених визначень, коли у першому випадку карантин тварин розкривається через сферу застосування, тоді як в іншому – через діяльність суб'єктів державного управління і господарювання. Щодо наголосу на діяльності суб'єктів державного управління, то це цілком пояснюваний факт, виходячи з первісного значення режиму, запозиченого з лат. *regimen* (управління, командування, керівництво) [14, с. 46]. Ймовірно саме тому О.В. Петришин дійшов висновку, що поняття режиму засноване на одному із визначень особливостей управління як діяльності щодо впорядкування відповідних суспільних відносин, тобто режими є невід'ємною частиною системи управління [13, с. 531]. Таким чином, загострення уваги на управлінському аспекті карантину тварин набуває відповідного логічного пояснення, виходячи з етимологічної природи поняття «режим». Залучення до змістовного наповнення поняття карантину тварин інших суб'єктів, зокрема суб'єктів господарювання, також обґрунтоване з огляду на них як основну ланку власників тварин, які підлягають карантинному режиму.

Висновки. Розкриття карантину тварин через сферу застосування з розбивкою на зони (інфіковану, буферну і спостереження) та види діяльності (локалізація і ліквідація епізоотій) сприяє з'ясуванню юридичного змісту карантинної діяльності. Зі сказаного випливає висновок, що наведені визначення не дублюють одне одного, а відбивають різні аспекти карантину тварин: у першому випадку (визначеному чинним Законом України «Про ветеринарну медицину» – функціональний (залежно від виду діяльності), а в іншому – інституційний (від терміну «інституція» – установа, заклад [6, с. 400]). В ідеалі визначення має охоплювати обидва аспекти, однак пріоритет все ж має зміщуватися у бік саме функціонального аспекту, адже інституційний аспект несе похідне навантаження.

Список використаних джерел:

1. Панов М.І. *Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки*. Право України. 2014. № 1. С. 50–60.
2. Полешко А. Конкретизація юридичних термінів у словосполученнях. *Радянське право*. 1976. № 9. С. 32–37.
3. Гафурова О.В. Карантин тварин. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 16*. Харків: Право, 2019. С. 318–320.
4. *Етимологічний словник української мови: у 7 т. / Редкол. О.С. Мельничук (голов. ред.) та ін.: Т. 2: Д–Копці*. Київ: Наукова думка, 1985. 571 с.
5. *Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін.* Київ: Довіра, 2000. 1018 с.
6. *Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел*. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
7. Кондаков Н.И. *Введение в логику*. Москва: Наука, 1967. 467 с.
8. Про карантин рослин: Закон України від 19.01.2006 р. № 3369-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 19-20. Ст. 167.
9. Слаута Г.А. Тварини як об'єкти карантинних правовідносин. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 6-7 листопада 2020 р.)*. Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. С. 109–111.

10. Про ветеринарну медицину: Закон України від 16.11.2006 р. № 361-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text> (дата звернення: 30.10.2022).
11. Про затвердження Положення про функціональну підсистему захисту сільськогосподарських тварин і рослин єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру: Наказ Мінагрополітики України від 25.05.1999 № 214, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14.06.1999 р. за № 377/3670. Офіційний вісник України. 1999. № 24. Ст. 1136.
12. Соколова І.О. Правовий режим як категорія юридичної науки: монографія. Харків: Право, 2014. 152 с.
13. Петришин О.В. Правовий режим. Велика юридична українська енциклопедія: у 20 т.: Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. С. 530–533.
14. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол. О.С. Мельничук (голов. ред.) та ін.: Т. 5: Р. Т. Київ: Наукова думка, 2006. 704 с.